

Звіт за результатами 16-ї конференції Київського Діалогу

2-3 листопада 2020 року у Берліні відбулася 16-та щорічна конференція Київського Діалогу «Сім років після Євромайдану: Реформи чи Реванш?»

Вперше в історії Київського Діалогу конференція відбулася в онлайн форматі, що було зумовлено пандемією Covid-19. У режимі прямого включення зі студій у Берліні та Києві, а також із офісів та домівок інших міст України та Німеччини, учасники та учасниці конференції мали змогу доєднатися до панельних дискусій. Онлайн-редакція, що розташовувалася у берлінській студії у приміщенні Kalkscheune, отримувала запитання у коментарях до інтернет-трансляцій (лайвстрімів), та зачитувала їх учасникам та учасницям. Весь захід транслиювався водночас німецькою та українською мовами на різних каналах Фейсбуку, та німецькою мовою на сайті Київського Діалогу.

Також саме у переддень конференції в Україні виникла [конституційна криза](#) (КД: 27 жовтня Конституційний Суд (КС) України 11 голосами з 15-ти фактично скасував обов'язкове е-декларування чиновників і суддів і кримінальну відповідальність за недостовірне декларування. Президент Зеленський у відповідь ініціював законопроект про розпуск КС, що суперечить Конституції), що надало гостроті дискусіям.

Що залишилося від спадщини Революції Гідності і чи на правильному шляху знаходиться Україна сьогодні?

Більшість панелістів конференції погодилися з тим, що за роки після Революції Гідності вдалося здійснити багато важливих перетворень, але вони не дійшли до точки неповернення. Система і якість політики залишилися старими, незважаючи на зміну облич у політиці, олігархи досі залишаються потужною силою прийняття рішень, а інституції правової держави, передусім незалежна судова гілка влади та ефективні правоохоронні органи не виконують своїх функцій.

Більшість учасників погодилися, що потуже громадянське суспільство залишається чи не єдиним досягненням Революції Гідності. Втім, як зазначила **Олександра Матвійчук**, Голова правління Центру громадянських свобод у вступній промові (повний текст [доповіді](#) Матвійчук можна знайти на веб-сторінці КД), громадянському суспільству бракує консолідованого порядку денного, який би можна було нав'язати усім політичним силам і владі та популяризувати у суспільстві. Також учасники погодилися, що проєвропейські настрої суспільства та значної частини полтикуму є іншим досягненням, яке залишається чинним. Однак, як зазначив письменник **Андрій Курков**, Зеленського обрали президентом, незважаючи на відсутність проєвропейської риторики у його передвиборчій агітації, а результати місцевих виборів показали, що проросійські сили в Україні мають достатньо підтримки на Сході і Півдні України.

Вадим Галайчук, депутат Верховної Ради, партія «Слуга народу», зазначив, що брак консолідації навіть у проєвропейському таборі політиків і в суспільстві є чи не найбільшою проблемою України, а **Юлія Клименко**, депутатка Верховної Ради, партія «Голос» наголосила, що європейський вибір не є на порядку денному чинної влади і лише суспільні настрої залишаються переважно проєвропейськими.

Панелісти загалом погодилися з тим, що Зеленський змарнував можливості для перезавантаження системи, які він отримав завдяки широкому мандату суспільної довіри. На думку Клименко, спільною проблемою Зеленського і Порошенка є надання

переваги лояльності свого оточення, замість поваги до незалежних державних інституцій. **Рената Альт**, депутатка Бундестагу, членкиня Вільної демократичної партії наголосила, що трансформаційні процеси потребують багато часу, а загравання Зеленського з олігархами (*прим.: Його звернення по допомогу олігархів у подоланні наслідків пандемії*) може обернутися проти нього.

Чого досягла і ще має досягти реформа децентралізації в Україні? Чи показали місцеві вибори 2020, що громадяни свідомі важливості цієї реформи? Яким має бути порядок денний після місцевих виборів?

Усі доповідачі конференції погодилися з тим, що децентралізація є чи не найуспішнішою реформою в Україні з часів Революції Гідності.

Георг Мільбрадт, уповноважений представник німецького уряду з реформи децентралізації окреслив кілька напрямків, де ще потрібно докласти зусиль для успішного завершення децентралізації. Зокрема йдеться про конкретизацію повноважень громад і районів, запровадження незалежної системи контролю за діями влади на місцях, надання більше важелів громадянам для впливу на дії місцевої влади. Також він застеріг щодо згортання реформи децентралізації, ризик чого зберігається через те, що реформа ще не досягла точки неповернення.

Юлія Гвоздович, колишня депутатка Львівської міської ради від Української Галицької Партії наголосила на тому, що завдяки децентралізації громади почали більше довіряти владі, збільшилася доступність громадян до політики і ресурсів, зросла кількість і якість інструментів для громадського залучення і підвищення впливу громадян, зросла прозорість управлінських процесів і посилилося громадянське суспільство на місцях.

Андрій Андрушків, виконавчий директор Центру Спільних Дій з Києва висловив думку, що реформа децентралізації не супроводжувалася належною комунікацією, у результаті чого більшість громадян не свідомі повноважень місцевої влади і того, куди саме спрямовуються їхні податки. Відповідно, громадяни не можуть дати адекватну оцінку діям місцевої влади і зробити свідомий вибір у голосуванні, що спричинило низьку явку (*КД: явка на виборах склала 36,88%*).

Ольга Айвазовська, голова правління громадянської мережі «ООРА» з Києва та Андрушків наголосили на загрозі узурпації влади на місцях. Місцеві вибори 2020 показали, що вибори у громадах, де є рекреаційні зони, привабливі аграрні території, порти, стали трампліном для приватних бізнес інтересів для отримання політичної влади на місцях. Там, де бізнес інтереси отримала посади мерів чи більшість в обласних та місцевих радах, вже видно тенденції відкритого протистояння загальнонаціональним реформам.

Андрушків звернув увагу на слабкість місцевих ЗМІ, їх неспроможність контролювати місцеву владу і аналізувати якість місцевої політики. Саме якісні місцеві ЗМІ і спроможні обласні організації партій можуть стати запобіжниками посилення влади місцевих олігархів.

Ребекка Гармс, колишня депутатка Європарламенту (2004–2019), фракція «Зелені / Європейський вільний альянс» також висловила думку про те, що низька явка - це ознака браку інформації і неможливості зробити вибір. Вона наголосила на тому, що зараз важливо спостерігати за судовими процесами після виборів і за другим туром, аби

визначити прогалини у виборчій системі і швидко по гарячим слідам їх реформувати через внесення змін до законодавства, не чекаючи наступних виборів.

Усі учасники обговорення погодилися з тим, що децентралізація не буде успішною без незалежних судів, спроможних органів правопорядку, органів які є атрибутами правової держави. Відповідь на питання, чи ширші повноваження на місцях принесуть позитивні зміни чи, навпаки, закріплять старі структури і порядки, багато в чому залежить від загального контексту реформ в Україні, передусім у напрямку побудови правової держави, зокрема від якості дій СБУ, правоохоронних органів, судочинства та антикорупційних інституцій.

Чому Україна залишається небезпечним місцем для незалежних ЗМІ і громадських активістів? Як це можна змінити?

Необхідність ініціювання цієї дискусії під час конференції зумовлена стурбованістю організаторів ситуацією в Україні, де громадські активісти та журналісти є жертвами нападів. Лише зареєстровані (виявлені) випадки сягають близько 100 осіб щороку (а реальна кількість випадків може бути значно більшою) і ця кількість не зменшується. Деякі активісти стають жертвами багато разів і у щоразу агресивніший спосіб. Обговорення під час конференції підтвердило важливість цієї теми і необхідність більш пильного міжнародного контролю.

Тетяна Печончик, голова правління Центру прав людини ZMINA з Києва, виділила загрози як на рівні законодавства, так і на рівні дій правоохоронних органів. Так, лише цього року зареєстровано 12 законопроектів, які загрожують незалежним активістам і ЗМІ. Якщо хоча б один з них стане законом, це створить серйозні проблеми для діяльності цих осіб. Окрім того, поліція часто не реєструє справи по факту нападу, або кваліфікує їх як звичайне хуліганство. Безкарність породжує ще більше таких випадків.

Марина Хромих, адвокаційниця Української Гельсінської спілки з прав людини з Києва, наголосила на важливості суспільного і міжнародного резонансу у таких випадках у вигляді демонстрацій і акцій на підтримку активістів і з вимогами розкриття справ. Досвід показав, що такі зусилля дають результати, успішним прикладом чого стало розкриття справи Гандзюк (*КД: Катерина Гандзюк, активістка з Херсона, стала жертвою нападу влітку 2018 року, що спричинило її смерть 4 листопада 2018 року*). Три особи під вартою, серед яких виконавець і два організатори, зокрема Голова Херсонської обласної ради – це безпрецедентний результат для таких справ.

Печончик і Хромих обоє наголосили на необхідності реформування поліції (зокрема Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, який залишається на посаді з 2014 року, є причиною незадовільного стану справ) і системи судочинства в Україні для зменшення ризиків для активістів. Також вони закликали до більшої уваги міжнародної спільноти до цієї проблеми.

Сергій Томіленко, голова Національної спілки журналістів України з Києва зазначив, що президент Зеленський та його команда відкрито заявили, що не потребують журналістів і фактично ігнорують незалежні ЗМІ, що є небезпечним сигналом. Також він наголосив на проблемі єдності журналістського середовища як єдиного фронту через розпорошеність журналістів серед власників і політиків.

Якою має бути політика ЄС щодо України та Білорусі, аби ці країни стали успішними прикладами трансформації на пострадянському просторі?

Учасники дискусії погодилися з тим, що Білорусь сьогодні переживає унікальні часи у своєму становленні як суверенна держава. **Вольга Кавалькова**, членкиня Білоруської координаційної ради, Варшава/Мінськ наголосила на тому, що саме зараз у Білорусі відбулася консолідація громадянського суспільства, яке до цього було розпорошене і виключене з процесу прийняття рішень. **Міхаель Галер**, член Європарламенту, Християнсько-демократична партія, Брюссель/Стразбург, назвав ці процеси початком потужного національного руху, де громадяни, а не політичні лідери є рушійною силою.

Галер позитивно оцінив реакцію ЄС на події у Білорусі, зокрема запровадження санкцій, включно з санкціями проти Лукашенка. Кавалькова, втім, зазначила, що ЄС мав би відмовитися від фінансування лише зареєстрованих організацій і проектів, що є підтримкою чинної системи.

Щодо відносин ЄС та України, **Олександр Сушко**, Виконавчий директор Міжнародного фонду «Відродження» з Києва, звернув увагу на високі очікування щодо один одного в ЄС та Україні, які повністю не можуть бути задоволені. Україна прагне отримати перспективу членства у ЄС, а ЄС прагне більш успішних реформ в Україні. Обом сторонам важливо розуміти складнощі з задоволенням очікувань, але у жодному разі їх не зменшувати.

І Сушко, і Галер погодилися з тим, що ті інструменти, які пропонує політика Східного Партнерства, зокрема у вигляді безвізового режиму та Угоди про Асоціацію, є адекватними і підтримують рух України у правильному напрямку. Потрібно повністю використати потенціал чинних інструментів, не забуваючи про більш далекоглядну перспективу.

Щодо ролі ЄС як безпекового актора, Сушко зауважив, що ЄС є ефективним у питаннях м'якої безпеки, як то кібербезпека, безпека довілля, реформа правоохоронної системи. Галер наголосив на тому, що ЄС свідомий того, що Росія переслідує ціль послаблення України через утримання України у стані війни. ЄС прагне зменшити негативний вплив Росії на процеси в Україні; надання безвізового режиму, яке робить український паспорт більш привабливим за російський для жителів окупованих територій, є прикладом цього.

Питання того, як ЄС якнайкраще може підтримати Україну, було темою обговорення протягом усієї конференції. Учасники погодилися, що Україна має залишатися на порядку денному ЄС; важливо надалі підтримувати навчання, обміни, підвищення спроможності, громадянську політичну освіту, а також приділяти більше уваги проблемі безпеки активістів і журналістів в Україні, і чинити тиск на українську владу, аж до відмови у фінансуванні через нерозкриття справ.

Яким може бути вихід з чинної конституційної кризи в Україні?

Учасники конференції були єдині у тому, що розпуск Конституційного Суду – це не те рішення, яке відповідає принципам правової держави. Клименко, наприклад, наголосила на законотворчому шляху виходу з кризи через оновлення антикорупційної моделі, зміни порядку обрання членів КС та підвищення кворуму для прийняття рішень у КС. Через заповнення трьох вакантних місць у прозорий спосіб і зміну кворуму

цілком можна змінити баланс сил у КС. Сушко наголосив на необхідності нагального тимчасового рішення, яке би визнавало, що КС діяв в умовах відкритого конфлікту інтересів і забороняло КС надалі скасовувати реформи.

Відеозапис конференції можна переглянути тут: <https://www.facebook.com/kyiv.dialogue>

Конференція була організована в рамках проєкту «Об'єднана мережа міст у восьми регіонах України задля підтримки місцевих реформ», який реалізується Київським Діалогом за підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини. Ми дякуємо нашим партнерам за підтримку: Міжнародному Фонду «Відродження», Фонду Фрідріха Науманна за Свободу, Фонду Конрада Аденауера, Фонду ім. Гайнріха Бьоля, Німецькій асоціації східноєвропейських досліджень (DGO), та Центру ліберальної сучасності (LibMod).

Авторка звіту: Ірина Солоненко